هەڵوەشاندنەوەگەرایی ییل

نیهاد جامی

پەڕینەوەی هەڵوەشاندنەوە لەفەرەنساوە بۆ ئەمریکا بەهۆی سەردانە بەردەوامەکانی (جاك دریدا) بوو بۆ هەردوو زانکۆی (ییل)و (جۆن هۆپکنز)، کەبووە مایەی ئەوەی ئەو رەوتە لەئەمریکا سەرهەڵبدات، کەخاڵی جیاوازو رۆشن بەو پەڕینەوەیە دەردەکەوێت، بۆیە ئەگەر سەیر بکەین، دەبینین هەڵوەشاندنەوە لەفەلسەفەوە گوازراپەوە بۆ کاری ئەدەبی، کە پێشتریش ئەو ساتەی تەنیا لەفەرەنسا دەرکەوتبوو، (دریدا) ئاماژەی بۆ ئەوە کردبوو کەدەتوانرێت بۆ هەر بوارێك پەیڕەوبکرێت، بەڵام ناکرێ وەك میتۆد سەیربکرێت، بۆیە رەخنەی ئاراستەی ئەو رەخنەگرە ئەمریکییانە کردووە کەوەك میتۆد سەیری دەکەن، بۆئەوەی وردتر لەڕوانینی ئەمریکییەکان بۆ ئەو رەوتە ئاشنابین هەوڵدەدەین ئەو چوار دەنگەی نوێنەرایەتیی تێدا دەکەن، تێڕوانینەکانیان بخەینەڕوو، کەمەبەستمان لە(جیۆفری هارتمان)و (هیلیس میللەر)و (پۆل دی مان)و (هارۆڵد بلۆم)ـە.

سەرەتا بەهۆی نەبوونی دەقێکی ئامادەی (هارتمان) لەبەردەستمان، ناچارین سەردێڕێکی خێرا لەبارەی روانینی ئەو دەربخەین و دواتر دێینە سەر دەقەکانی ئەوانی دیی‌و پرۆژەی کارەکانیان‌و پرۆسەی جوودایی لەڕەوتی هەڵوەشاندنەوەی ئەو رەخنەگرانە پرۆسەیەك بوو زیاتر لەنێوان دوو تەوەری سەرەکی لەململانێدا بوو، ئەوانیش لە(دووفاقیی ئامرازەکان)و (بەرابییەکانی هەڵوەشاندنەوە) خۆی دەبینییەوە، بۆیە هەر لەسەرەتای سەرهەڵدانی هەڵوەشاندنەوە لەئەمریکا (جیۆفری هارتمان) کەوتە ژێر کاریگەریی دەقە رەخنەییەکان‌و ئەو دابڕانەی لەنێو نووسینی دەقدا دۆزییەوە، کەدەقێك هەیە (رەخنەی نووسراوە)، بەڵام دەقی دووەم (نووسراوی رەخنەی داهێنەرە)، کە لەدەقی دووەم مەبەستی بوو رەخنە بباتە نێو (دەلالەتە خودییەکان)، چونکە نە پەڕینەوەی خود بۆ نێو پرسیاری رەخنەیی، بەلایەوە خەوشێکی فەلسەفیی دیاربوو، ئەو کارەی دەروازەیەکیش بوو بۆ ژیاریی خۆرئاوا بۆ ئەوەی چارەسەری سنوورو لەمپەرەکانی بەردەم ئازادیی خود، کەوەك پێشنیارێك وەربگرن.

دیارە ئەو کارکردنەی هارتمان لەنێو رەخنەدا بووە رەزامەندیی گرووپی (پەیمانی ئارنۆڵد(1))یش، کەدەتوانین بۆچوونی هارتمان بۆ رەخنە لەوەدا کورت بکەینەوە، کە لەناو ئەدەبەوە دەیویست رەخنە سەرهەڵبدات، نەك لەدەرەوە، ئەوەش تاڕادەیەك لەخوێندنەوەی بونیادگەری دەچێت بۆ ئیشکردن لەسەر بونیادی دەق، ئەگەرچی مەبەستی (هارتمان) تەواو جیاوازبوو، دەیویست رەخنە لەدەرەوەی ئەدەبەوە نەیەت حوکم بەسەر رەخنەی ئەدەبیدا بدات، بەڵکو پێویستە لەوێوە رەخنەگر دەستپێبکات" کاتێك توانیی لەگرێی خۆ بەکەم زانین رزگاری بێت، چونکە ئەو رزگاربوونە دەیباتە نێو ئەو هێزەی توانای بەگەمەی ماناکان بەخشیوە، زۆر جار "هارتمان ئارامیی خوێنەر تاقیدەکاتەوە، لەڕێگای شێوە توێژینەوەیەك‌و بەکارهێنانی بۆ کێشەکانی راڤەکردن لەململانێ تایبەتییەکەی، نووسینەکانی رووحێکی تیژتێپەڕ دەگوازێتەوەو بۆ ئاسۆی نوێ دەردەکەوێت، ئەوەش کاریگەریی دریدای تێدا دەردەکەوێت"(2).

کەسەرەتا هەر جۆرە ئاسۆیەك لەناو نووسینەکانی نادیاربوو، چونکە ئەوەی لەناو رەخنە ئەنجامی دەدات، چوونە ژوورەوە نەبوو بۆ نێو دەق، بەڵکو کۆمەڵە دیالۆگێکی راستەوخۆ بوو بێ ئەوەی بچێتە قووڵایی گەمەی مانا، بەواتای سەرەتا دەقەکانی خۆشی سەر بە(رەخنەی نووسراو)بوو، ئەگەر داهێنانێك لەناو نووسینەکانی دەرکەوت، ئەوە بەرەنجامی پەیڕەوکردنی هەڵوەشاندنەوە بوو، نووسینەکانی کرد بە(رەخنەی داهێنەر) دەنا بەر لەئاشنابوون بەهەڵوەشاندنەوە "زمان لەگەڵ خۆیدا بونیاتێکی تێڕامانخوازیی هەڵگرتبوو لەدڵە راوکەیەك، کە نەدەگونجا لەگەڵ ئامانجەکانی لەمەعریفەی پەتی‌و بڕوا پێکراو، ئەوەش بیرۆکەی سەرەکی بوو کەڕەخنەی هارتمان بەدەوریدا خولی دەخوارد، پێش ئەوەی ئاشنابێت بەهێزی شێوەگەرایی لەدەقەکانی دریدا، بەماوەیەکی درێژ"(3).

رەهەندی ئاکارو پرۆسەی خوێندنەوە

پرسیارێك کە لەناو نیشانی ئەو تەوەرەیە دروستبێت، لەبارەی پەیوەندیی نێوان خوێندنەوەو ئاکارە، ئایا شتێك هەیە ئەو دوانە بەیەکەوە ببەستێتەوە؟

رەنگە پرسیارێکی ئاوا بتوانێت مەبەستی رەخنەمان لا رۆشن بکات، هەر نا بەوەی رەخنەگرخوازیارەتی، بەوەی خوێندنەوەی دەق وەك ئیلتیزامێکی ئاکاری سەیر دەکات، بۆیە جیاکردنەوەی ئەو دوانە لەیەکتری دەبێتە هۆی داخستنی دەق‌و بەپەراوێز سەیرکردنی، خوێنەر (رەخنەگر) لەئەنجامی قووڵبوونەوەو تێڕامان و غەریزەی ژیاندۆستی‌و گەڕان بەدوای نهێنی، وای لێدەکات

شتێکی پێ بهێنێته بوون، ئیلتیزامی ئەو خوێندنەوە نائامادەییەکی پێ دەخولقێنێت، ئەویش (ئاکار)ە، ئاکاری خوێندنەوە، لەوەدەچێت پێویست بەوە بکات لەسەر چەمکی ئاکار هەڵوەستەیەك بکەین، چونکە ئەو چەمکە خاڵی دەکرێتەوە لەو راڤە کۆمەڵایەتییەی گرووپە کۆمەڵایەتییەکان پیادەی دەکەن، بۆیە لێرەدا ئاکار دەگۆڕدرێت بۆ سەر کایەیەکی فەلسەفی، تیایدا خوێنەری رەخنەگر تەئویل بۆ دەق دەکات، دیارە نەبوونی توانایەکی رەخنەیی بۆ خوێندنەوەو دەستدانە جۆرە کارێکی لەم چەشنە ئەوا بە پرۆسەیەکی نائاکاری ناوزەددەکرێت، چونکە هێزێکی تر بەرەو دەق رامانده‌کێشێت، تەنیا لەبوونی توانایەکەوە بۆ خوێندنەوە دەتوانین ئاکار نەدۆڕێنین، هەر کاتێك توانیمان ئەو کارە وەدەستبهێنین، ئەوساتە توانای خوێندنەوەشمان دەبێت، ئەوەش تەنیا لەنێو پرۆسەی خوێندنەوە لێی دڵنیا دەبین، ئەو کارەش لای (جی. هیلیس میللەر)ەوە دەستپێشخەریی تێدا کرا، بەواتای هەڵوەشاندنەوە لەئەمریکا ئاکاری خوێندنەوەی خستەڕوو، بەڵام ئەو ئاکارەی نەدۆڕاندو کارەکە بۆخۆی بگەڕێنێتەوە، بەڵکو هەوڵیدا لەو روانگەیەوە سەرەتا بە فەیلەسووفی ئاکار(کانت) دەستپێبکات، و خوێندنەوەشی بۆ کتێبەکەی (بنەمای میتافیزیکیای ئاکار) کرد، بۆیە ئەگەر خوێندنەوە پرۆسەیەك بێت وابەستەی پەیوەندیی خوێنەر بێت بەدەقەوە، ئەوا ئاکار گەشە بەو پەیوەندییە دەدات لەڕێگای ئەو دەقانەی تر کەجۆرە دەقئاوێزانێکیان لەگەل دەقی خوێنراو هەیە، بۆیە ئاکاری خوێندنەوە بۆ دەقی، (کانت)لای میللەر هەر بەتەنیا قسەکردن نییە لەدەقەکان، بەڵکو قسەکردنە لەسێ فەیلەسووفی دواتر، بۆچی؟!

چونکە بۆ تیۆریی ئازادیو خودو چەمکی مێژوویی میتافیزیکیای ئاکار، دەکەوینە بەردەم "تیۆرەکانی کانت لەبارەی ئازادیو خودێتیی لەڕێگای چەمکی فرۆید بۆ نەست، یان لەڕێگەی هێرشکردنی نەگۆڕی نیتچە دژی کانت، نموونەی ئەوەش لە(بنەچەکەی ئاکار)ەکەی-ئەگەرچی نیتچە متمانە دەکاتە سەر کانت، زیاتر لەوەی بیەوێت دانی پێدا بنێت-یان لەڕێگای دەستنیشانکردنی هایدگەر بۆ ناسینی مرۆڤ، بەوەی خودییە، وەئیرادەیش کەئەوە ساتەوەختێکی چڵە پۆپەییە لەمێژووی میتافیزیکیا"(4).

سەرەڕای ئەوەی کانت فێری (رێزگرتن لەیاسا)مان دەکات، کەئەوەش بۆخۆی جۆرێکە لە(ئاکاری دەق)و (ئاکاری خوێندنەوە)، کەهەریەکە یاسایەکی تاییەت بەخۆی هەیە، ئەو پاڵەوانەی لەڕۆمانێکدا هەڵگری پێودانگی ئاکاری تاییەت بەخۆیەتی، هەرگیز ئەو ئاکارە ناپەڕێتەوە بۆ ئەو خوێنەرەی لەڕێگای خوێندنەوەوە بەشداریی لەدەقدا دەکات، بەڵکو دەکرێت خوێنەر زۆر دژی ئاکاری پاڵەوان یان گرووپێکی کۆمەڵایەتیی نێو دەقەکە بێت، بەڵام لای (میللەر) خوێنەر کاتێك رێز لەو یاسایەی نێو دەق دەگرێت، کەسیستمێکی زمانەوانی حوکمی پێدەکات، لەبنەڕەتدا خوێنەر ئەو رێزەی لەیاسا رێزگرتن نییە لەدەق، هێندەی رێزگرتنە لەخۆی وەك خوێنەرێکیش، بەهەمان شێوەش نووسەر کاتێك هەوڵ دەدات لەساتە وەختی نووسین رێز لەخوێنەر بگرێت، لەڕاستیدا ئەو ساتە دەیەوێت رێز لەخۆی بگرێت.

لێرەدا دەتوانین تاڕادەیەك لەو تێڕوانینە هەڵوەشاندنەوە گەراییەی میللەر حاڵی بین، کە لەگەڵ بەشێکی زۆری بۆچوونەکانی (دریدا)یش یەکدەگرێتەوە، بۆیە تاکتیکە دریدییەکان بۆ هەڵوەشاندنەوەی دەق پەیڕەو دەکات، ئەگەرچی دواجار ئەو تاکتیکە هەمان ستراتیژی دریدا بەدەستەوە نەدات، بەڵام ستراتیژی رۆشنی هەڵوەشاندنەوەمان پێدەدات، ئەو ستراتیژەی کەڕەخنەگران هێرشێکی زۆری دەکەنە سەرو میللەر ئەو هێرشانە بەهێرشی خوێنەرە منداڵکارەکان ناودەبات، کەدەیانەوێت بەردەوام رەهەندی مێژوویی بخرێتەڕوو، دیارە بەهۆی کاریگەریی (قوتابخانەی جنێڤی زمانەوانی) لەسەری، وایکردووە بڕوای بەگەمەی ئاماژەکان هەبێت، بۆ خولقاندنی پرسیار، بۆیە لەلای ئەو هەڵوەشاندنەوە لەنێو رەهەندێکی سیمیۆلۆژییەوە دەردەکەوێت، ئەوەش بووەتە مایەی ئەوەی کەڕەخنەگرتن لەئاگایی بەرەو جۆرە بیرکردنەوەیەکی زمانەوانی هەڵوەشاندنەوەگەرایی ببات، بەمانای رەخنەگرتن لەئاگایی لەسەر بنەمای راڤەکردنی ئاماژەی زمانەوانییەوە دێت، ئەوەش گەیاندوویەتییە ئەو بڕوایەی کە"عەقڵ دەتوانێت بەڕێگای هەستێکی تەواو بگوازرێتەوە بۆ عەقڵی ماناکانو دڵەڕاوکەیی"(5).

بۆیە گەمەکردنی لەسەر زمان وایکردووە لەزۆر تاکتیکدا لەگەڵ (جیۆڤری هارتمان) یەکبگرنەوە، ئەگەرچی ئەو لەڕێگای ئاکاری خوێندنەوە توانیی پرسیاری جیاواز بەرهەم بهێنێت، پرسیاری جیاواز .. پرسیاری ئاکار، پرسیارێك بەلای (کریستۆفەر نۆرس) ئەگەر (بۆل دی مان)ی لێدەربکەین، ئەوە جگە لە(میللەر) کەسی دی توانای بەرهەمهێنانی پرسیاری ئاکاری نییە، بۆیە (میللەر)یش بەشێکی کتێبی (ئاکارەکانی خوێندنەوە)ی بۆ (بۆل دی مان) تەرخانکردووە، لەکاتێکدا بۆچوونی لەگەڵ (دی مان) لەبارەی ستراتیژی هەڵوەشاندنەوە تەواو لەیەك جیاوازن، ستراتیژ لای (دی مان) بۆ هەڵوەشاندنەوە چەمکێکی قووڵی هەیە بۆ دەق، (ئاشکراکردن) کەوەك جۆرە ستراتیژێك لای (دریدا)و (هارتمان) دەردەکەوێت، بەلایەوە ئەو ستراتیژە دەبێت لەڕێگای ناڕازییوون بەگژیدا بچینەوە، بۆیە ئەو ناڕۆشنییەی لای (هارتمان) دەمێنێتەوە، ئەوا روونی دەکاتەوە، لەبەرئەوەی پانتایی

کارلێکراو بۆشاییەکی فراوانەو توانای دۆزینەوەی مانا دەرەکییەکانی هەیە، (هەستپێکراو) لەسەر وێناکردنی خەیاڵێك کاردەکات کەهزر کۆمەڵە وێنەیەکی نەدۆزراوە دەستنیشان دەکات، ئەوەش لەڕێگای ئاشکراکردنی رەمز کە لە پشت زمانەوە خۆی حەشارداوە، لەناو (چەمکێکی نادیار)دا، کەجیهانێکی سەرا پاگیرییە و لەناو رێکخستنی دەقدا دەکەوێتە هەڵوەشاندنەوە.

لەوەدەچێ لێکچوواندن و شوبهاندنێك هەبێت لەگەڵ کارەکانی (بارت و فیش)، بەڵام هێڵێکی تایبەت هەیە کەلەوانی جیابکاتەوە، ئەویش پەیوەندیی بە(مانا)وە هەیە، کە پێی وایە جێگیرکردنی مانا کارێکی ئەستەمە، ئەمە جگە لەوەی (مانا) بەهۆی گەڕان دوادەخرێت، بۆ ئەوەش متمانە ناکاتە سەر ئەو کردە زمانەوانییەی دەیەوێت مانا بدۆزێتەوە، چونکە پێی وایە دەکرێت میکانیزمی تر بەکار بخەین، مادامەکی کەناڵە زمانەوانییەکان دەخرێنە کار بۆ گەیشتن بەستراتیژ، سەربارى ئەو شێوە نزیکییەش، بەڵام دەیویست ساتی (رەتکردنەوە)و (بڕوابوون) ببەزێنێت کە(فیش) باسیکردووە، بۆیە رەخنەی (دی مان) بەگژدا چوونەوەیەکی ساتی رازیبوونە.

میللەر ئەو هەڵوەشاندنەوەیە ناودەنێت (خوێندنەوەیەکی نەخوێندراوە)، کە مەبەستیشی لەجەختکردنەوەیەکی (دی مان)ـە بۆ ئەو چەمکە، بەوەی "دەقی رەخنەیی کاتێك دەبێت بەدەق، دەبێت بەنەخوێنراو، وەك هەر دەقێکی تر، مەبەستی دی مان لە (نەخوێنراو) شتێکی دوور لەتیۆرە بڵاوکراوەکانە، کە پەیوەندیی بەناحەتمییەتی هەیە بۆ مانای دەق"(6)، کەئەوەش بووەتە هۆیەکی سەرەکی بۆ هەڵبژاردنی لەلایەن (میللەر)ەوە، ئەوە لەلایەك. لەلایەکی ترەوە بۆ وەڵام بەو رەخنانەی کە (دی مان) بەنیهلیستی ناودەبات، بەو ناوبردنەیش دەیانەوێت پرۆسە تەئویلکارییەکەی بۆ دەق بەوە لێك بدەنەوە، کە گەمەیەکی سەربەستە کەدەرەنجامەکەی سوودێك بەمانا ناگەیەنێت، بۆیە (میللەر) بەو کارەی نەك هەر تەنیا دەیەوێت توانای دەنگێکی رەخنەیی وەك خۆی دەربخاتەوەو بێئاکاری نەنوێنێت بەرامبەر بەدەقەکان، بەڵکو بەوکارەی ئەو راستییەی تێدا دەردەکەوێت، کەدەیەوێت خۆی لەبەردەم دەقەکانی (دی مان)دا وەك خوێنەرێك دەربخات نەك وەك رەخنەگرێك، ئەوەش بەشێکی سەرەکی و خاڵێکی گرنگە لەئاکاری خوێندنەوە، کە لەو ئاستەوە سەیری دەکات، کەتوانیویەتی تێپەڕاندنێکی تیۆری دروست بکات، داننان بەو خاڵەش، چەندە گەورەیی و ئیزافەی دی مان لەنێو گوتاری فەلسەفیی رەخنەیی دەردەخات، هێندەیش پرۆژە رەخنەییەکەی خۆی لەئاستێکی ئاکاری بەرز پێشکەش دەکات، کەتوانیویەتی ئەو ئاکارە لەناو خوێندنەوە بپارێزێت، ئەوەش لەو رێگایەوەی کەدەبێت بەدەرخەری گۆڕان لەتیۆریی ئاکاری کانت لای دی مان، کەئەو گوتارە لای (دی مان) رەتدەکرێتەوەو دەخرێتە ژێر رەخنەوە، چونکە بڕوای وایە کەئاکار پەیوەندیی نییە بەئارەزووەوە، بەڵکو ئەوە لاساییگەرییە، کە پەیوەندیی لەنێوان ئاکارو شتەکان دروست دەکات، چونکە وای دەبینێت ئاکار وەك زمانێك وابەستەی ئەو پێویستییە کەزمانی مرۆیی دەیخوازێت، بۆیە میللەر جیاوازیی نێوان کانت و دی مان لەو خاڵەدا چڕدەکاتەوە، کەئەگەر بەلای (کانت)ەوە "وەدەستهێنانی بڕوا پێکردن لەتوانای زمان و عەقڵدایە، کەبەو تێگەیشتنەدا بچێتەوە بۆ گواستنەوەیەکی نازمانەوانی، ئەوا بەلای (دی مان) مەسەلەکە دەبێتە مەسەلەی رووبەڕوو بوونەوەی سنووری توانا بۆ تێگەیشتن لەیاساکانی زمان لەگەڵ خۆیدا"(7).

ئەو دەستکاریکردنە تیۆرییەش وایکردووە هەڵوشاندنەوە ئاراستەیەکی تری بۆ بدۆزێتەوە کەتەئویلە، تەئویلکردنی دەقیش لەناو هەڵوەشاندنەوەی ئەمریکی لای (دی مان)و (بلۆم) دەرکەوتووە، کەئەوەی دواتریان لەدوابەشی ئەم نووسینە دێینە سەری، توندڕەوترین کەسی ئەو رەوتەیە تەنانەت رەخنە ئاراستەی هەڵوەشاندنەوەش دەکات، هەرچی سەبارەت بە (دی مان)ە تائێرە لەڕوانگەی دەقی (میللەر)ەوە تێمان روانیوە، لێرە بەدوا هەوڵدەدەین لەدیارترین دەقەکانی خۆیەوە گفتوگۆ بکەین، بۆ ئەوەی روانگەی میللەر جێبهێڵین و تێڕوانینی بۆ هەڵوەشاندنەوە دەربخەین.

ئەبستمۆلۆژیای رەوانبێژی

سەیرکردنی دەق لای (دی مان) روانینێکی رەخنەیی جیاوازە، کە لەئاستی تێگەیشتنەوە بەرەو ئاستی فەلسەفی دەبرێت، ئەوەش لەڕێگەی ناوبردنی دەق بەڕەوانبێژی، یان رەوانبێژی بەدەق سەیرکردن، کەدیارە رەوانبێژی لەمانا باوەکەی رزگارکردووە، کە لەبنەڕەتدا هەوڵێك بوو بۆ بڕوا پێهێنانی خوێنەر، ئەوەی گۆڕی، چونکە بڕوای بەو مانایە نییە کە پێی وایە رەوانبێژی لە پێناو بڕوا پێهێنان بێت، بەڵکو بەلایەوە دەبێت بەستراتیژ بۆ خوێندنەوەیەکی نابینا یان کوێر، بۆیە چیدی بەلایەوە رەوانبێژی لە پێناو رازیکردنی خوێنەر نییە بۆ بینینەکان کە لەڕێگای وتراو دەردەخرێت، بەڵکو خولقاندنەوەی مانا لەنێو پرۆسەی کوێربوون دەستپێدەکات، کوێربوون پرۆسەیەکە رەفزی ئەو مانایە دەکاتەوە کەمانای بینراوەو بەگەیشتنە قووڵایی ناوزەد دەکرێت، بۆیە لەبریی ئەوەی رازیمان بکات، ئەوا دابڕانێکمان بۆ دروست دەکات لەئاست ئەو خوێندنەوەیە خۆ کوێر دەکات، ئەوەش چەندە خۆ کوێرکردنە لەماناکانی رەخنە، هێندەش (خۆکوێرکردنە) لەبەرامبەر وتراو.

بۆیە خاڵێکی گرنگ کەئاماژەمان پێدا (ڕەوانبێژی)و، پەیوەندییەتی بە (دەق)ەوە، کەهەردووکیان توانای جێگۆڕکێ کردنیان هەیە بۆ شوێنەکانی یەکتری، کاتێك (دەق) بووە بەڕەوانبێژی، ئەوکاتە دەبێت ئەوەمان بیر نەچێت کەمەعریفەیەکی نوێ دێنێتە بوون، ئەوەش (ئەبستمۆلۆژیای ڕەوانبێژی)یە، کە لەڕێگای ڕەوانبێژیو مەعریفەی زمانەوە دوالیزمەکان دەکەونە شەڕێك بۆ ئەوەی یەکێکیان دوور بکەونەوە، بەدوورکەوتنەوەی یەکێکیان ئەویتر هەڵدەبژێردرێت.

بۆیە لەبەردەم (وتراو/نەوتراو)دا پێویست بە پرۆسەیەکی ڕەخنەیی جیاوازە، کەبەدوای دوورخراوەکە خولْقاندنەوە ببێتە ستراتیژێك لەناو گوتارە ڕەخنەییەکەدا، کە(دی مان) لەڕێگای توێژینەوەی ئاستی دەلالیی خۆکوێر دەکات لەئاستی وتراو، بەو خۆ کوێرکردنە دووری دەخاتەوە، شتێك کەلەو ڕووبەرە بمێنێتەوە، پانتایی نەبینراوی (نەوتراو)ە کەدەیەوێت بیگۆڕێتە سەر (مانای بینراو)، ئەوەش بەدوای ئەو تێگەیشتنەی دێت کەخوێندنەوە بۆ دەقە ڕەخنەییەکان دەکات، تەئویلکردنی بۆ دەقە ڕەخنەییەکانیش لەو خاڵەوە دەستپێدەکات، کەڕەخنەگر ئەگەر وا لەدەقی ڕوانیوە وتراوەکان بینراوێکی نێو دەق بێتو ئەو توانای بینینی هەبێت، ئەوا لای (دی مان) ئەو خاڵە تەواو پێچەوانە دەکەوێتەوە، چونکە پێی وایە وتراوی نێو دەق بینراوێك نییە چاوساغێك بینیبێتی، بەڵکو پرۆسەی بینین لەئاست ئەو وتراوەدا، واتە بینینی ڕەخنەگر نوێنەرایەتیی کارەکتەرێکی کوێری کردووە، بۆیە خۆکوێرکردن لەئاست مەعریفەی دەق(8) گومانکردنە لەچەمکی مانا، بۆ ئەوەش بابەتێکی (مالارمێ) دەکاتە تەوەری قسەکردن، کەمالارمێ بەناوی (قەیرانی شیعر) پێشکەشی کردووە، پێی وایە (مالارمێ) وشەی-قەیران-ی لەنێو هەستکردنو تێگەیشتنی بۆ بینراو وەرنەگرتووە، هێندەی بەرهەمی بانگەشەکارییە، چونکە (قەیران) لەدەقەکەیدا دەستنیشان نەکراوە، بەڵکو خاڵی بایەخدانی مالارمێیە کەهەر ئەوەش وایکردووە بایەخ بە پرسیار بدات.

ئەو پرسیارانەی ئاراستەی قەیرانی دەکات، قسەکردن نییە لەسەر ئەو وشەیە، چونکە هیچ جیابوونەوەیەك ڕووی نەداوە، تا لەبارەی ئەو وشەیە بتوانین قسەبکەین، بەلای (دی مان)ەوە ئەو کاتەی جیابوونەوە ڕوویدا، بەواتای لەنێوان خوێندنەوەمان بۆ مالارمێو خۆکوێرکردن لەئاست ئەو مانایەی مالارمێ بەقەیرانی دەدات، ئەو ساتە دەتوانین لەسەر خودی قەیران خۆی قسەبکەین، ئەو کاتەش بونیادی ئەبستیمی ناگۆڕێتو وەك خۆی دەمێنێتەوە، ئەوەی گۆڕانی بەسەردا دێت، ئەوە پەیوەندییە دەلالییەکانن، کە تەئویلکردنەوەی ڕەوانبێژیی دەقە، بۆ ئەوەش نموونەیەکی (هۆسرەل)(9) دێنێتەوە، کە لەماوەی سێ ڕۆژدا ناوی موحازەرەیەکی چەند جارێك دەگۆڕێت، سەرەتا بەناوی "فەلسەفەو قەیرانی مرۆڤی خۆرئاوایی"یە، دواتر ناویدەنێت "قەیرانی زانستە مرۆڤایەتییەکانو فەلسەفە" کاتێك ئەو باسەی دەبێت بەیەکێك لەنووسینە دیارەکانیو بەشێکی کتێبێکی بۆ تەرخاندەکات، کتێبەکەی ناودەنێت "قەیرانی زانستی خۆرئاواییو فینۆمینۆلۆژیای باڵا" ئەوەی لەو گۆڕینی ناوی دەق بەهەندوەریدەگرێت، نەگۆڕانی هەردوو وشەی (قەیران)و (خۆرئاوا)یە، کەگۆڕانیان بەسەردا نایەت، کەئەو دوو وشەیە لەڕەگدا دوو بونیادی ئەبستیمی ئەو دەقەنو گۆڕانیان تێدا ڕوونادات.

ئەگەر لەتەوەری پێشوو لای (میللەر) جەختمان کردەوە سەر (ئاکاری خوێندنەوە)و ڕۆڵی (دی مان)مان لەو باسە دەستنیشان کرد، ئەوە لەو خوێندنەوە ڕەخنەییەی لە (بلانشۆ) ئەو لایەنە جارێکی دی فەرامۆش ناکات، بەواتای نایەوێت لە پێناو دەرەنجامێکی ڕەخنەیی، هاودژبێتەوە لەگەڵ بۆچوونەکانی خۆی، بۆیە ئەو ڕەخنەیەی (ولیەم ڕای) کەدەڵێت تووشی موفارەقە دێت ڕەخنەیەکە توانای بڕوا پێکردنی نییە(10)، چونکە (دی مان) پێی وایە (خودی نووسەر)و (خودی خوێنەر) لەلای بلانشۆ بەشداریکردنی خود نییە لەوەی تر، بەڵکو هەوڵێکی خۆسەپێنەرانەی خودە بۆ دوورخستنەوەو نەفیکردنەوەی ئەوی دی، بۆیە لەڕێگای (کوێری) لەئاست مانا، (دی مان) هەڵدەستێت بە پرۆسەی تەئویل، چونکە خوێندنەوەیەك لەڕێگای وتراو ئەنجامدرابێت، هیچ ئیزافەیەك ناخاتە سەر وتراو، کەبلانشۆ خۆشی ئاماژەی بەوەداوە کەئیزافەیەك ناخاتە سەر وتراوەکان، ئەوەش وا لە دی مان دەکات پرۆسەی کوێربوون لەئاست ماناکانی دەق بگۆڕێتە سەر پرۆسەیەکی نەبینراو کە"لەڕێگەی ئیشکردنەوە لەکردەی خوێندنەوە تێبگەین، نەوەك لەڕێگەی خودی پێکهاتووەوە، هەرچەندە ئەو پێدانی کارە بۆ هەر ماڵێکی بابەتی پێویستی بەوریاییەك هەیە، کەدەیەوێت ئێمە کارەکە وەك ئەوەی هەیە وەریبگرین، بەم چەشنەش لەئامادەبوونی نووسەر ڕزگاری دەکەین"(11). مەبەست لەئامادەبوونی نووسەر دەستبەرداربوونە لەماناکانی نووسەر، کەبە پێی تەئویلکردنی زمان جارێکی تر ئامادەبوون بنیات بنێتەوە، ئەوەش گۆڕینی (ئامادەبوونی نووسەرە) بۆ (ئامادەبوونی خوێنەر-ڕەخنەگر).

تائێرە ئەگەر وەك بۆچوونی (دی مان) بۆ گوتاری ڕەخنەیی سەیری بکەین، دواتر دەتوانین ئەوە ناوبەرین بەمیکانیزمی ڕەخنەیی، بەڵام کاتێك ئەو میکانیزمە دێتە سەر خوێندنەوەی دیریدا بۆ ڕۆسۆ، ئەو کاتە هەڵوەشاندنەوە بەدوای زاراوەیەکی

ترەوە خەریك دەبێت، ئەو زاراوەیەی کە بە(ئەبستمۆلۆژیای ڕەوانبێژی) پێمانی ناساندووە، چونکە ئەو خوێندنەوەیەی (دیریدا)ش ناودەنێت (ڕەوانبێژیی کوێر)، ئەوەش مانای وایە بەبۆچوونی (دی مان) ئەو ڕەوانبێژییە لەناو هەڵوەشاندنەوە کاری بۆکراوە، بەتایبەت لەو خوێندنەوەیەی بۆ ڕۆسۆ لەلایەن فەیلەسووفی هەڵوەشاندنەوە گەرایی، بەڵام ناوی ڕەوانبێژیی کوێری لێ نەنراوە. بەو ناوبردنەش ئەو زاراوە ڕەخنەییە دەخرێتە پاڵ زاراوە سەرەکییەکانی هەڵوەشاندنەوە(12)، چونکە دریدا لەڕێگای (ڕۆسۆ)وە هەوڵی ناسین نادات، بەڵکو تەئویلکردنی زمان لەڕێگای ڕەوانبێژییەك کەپێشتر بەهەڵە ڕاڤەکراوە، ئەمجارە ڕەوانبێژیی ئەبستمۆلۆژیی لەو ڕەوانبێژە کوێرە دێتە بەرهەم، کەڕەوانبێژیی ئەبستمۆلۆژیی نەك بەتەنها لەئاست ڕاڤەکردنەکان ڕۆڵی کوێرێك دەبینێت، بەڵکو هەموو ئەو بینینانەی دەقی (بنەچەکەی زمانەکان)ی (ڕۆسۆ)ش فەرامۆش دەکات، دەیەوێت چەمکێکی ئەبستمیی نەبینراو بەو دەقە ببەخشێت، کەلەو ڕێگایەوە "(ڕۆسۆ)مان پێدەناسێنێت، کەڕۆسۆ بۆخۆی نەیویستووە خۆی بناسێنێت"(13).

بۆیە ئەبستمۆلۆژیای ڕەوانبێژی بەتەنیا وەك زاراوەیەك هەڵناسێت بەخوێندنەوەی دەق، بەڵکو لەجەوهەردا ئەو زاراوەیە ڕۆڵی گوتار دەبینێت، گوتارێك کەهەڵگری شێوازێکی ڕەخنەییە، یان وەك تیزێك خۆی دەخاتەڕوو، بەکورتی ئەو ئەبستمۆلۆژیایە لەچەشنی هەڵوەشاندنەوە دەردەکەوێت، بۆیە تەنیا زاراوەیەك نییە لەجۆری زاراوە ڕەخنەییەکان، بەڵکو هەوڵی کۆکردنەوەی زاراوە ڕەخنەییەکانی دریدا لەناوخۆیدا کۆدەکاتەوە، ئەو کۆکردنەوەیە چەندە پەیوەندیی هەیە بەو گەیشتنەی (دی مان) بۆ ڕەخنە، کەکاتێك دەبێت بەئەبستمۆلۆژیا، چونکە یەکێك لەخاسییەتە سەرەکییەکانی ئەبستمۆلۆژیا کۆکردنەوەی زانستەکانە لەناوخۆیدا، ڕوویەکی تری پەیوەندیی بەو چەمك‌و ڕەهەندە قووڵەی ئەبستمۆلۆژیای ڕەوانبێژیی (دی مان)ـەوە هەیە کەوایکردووە زاراوەکانی هەڵوەشاندنەوە بکاتە زەمینەیەك بۆ ڕەوانبێژیی، کەئەوەش لەبری جیابوونەوەی گوتاربووە بەیەکبوونی گوتار بۆ هەڵوەشاندنەوە، کە (پۆل دی مان) توانیی ئاسۆیەکی فراوانتری پێ ببەخشێت، کاتێك هەڵوەشاندنەوە لەلایەن ڕەخنەگرانی ئەمریکی بەرەو ئاستێکی بەرز دەبردرێت، ڕووبەڕووی دەنگێکی تر دەبینەوە، دەنگێك کەڕەخنە ئاراستەی هەڵوەشاندنەوەیش دەکات‌و زۆر ورد لەسەر چەمکی جیاوازیی کاردەکات، ئەگەر ئەو بەلای خەڵکانی تر ببێت بەخوێندنەوەی خراپیش، ئەویش (هارۆڵد بلۆم)ـە.

(هەڵوەشاندنەوەو خوێندنەوەی خراپ)

ئەگەر هەڵوەشاندنەوە یەکێك لەبانگەشە سەرەکییەکانی جیاوازیی بووبێت، ئەوا بەدوای سەرهەڵدانی لەئەمریکا جیاوازی بووە بەچەمکێك، تەنانەت لەناوخۆیشدا دەرکەوت، ئەوەش لای (هارۆڵد بلۆم)بوو، کەسەرەتا بەلێکۆڵینەوەیەك لەسەر (شیللی)ی شاعیر دەستپێیکرد، کەقسەکردن بوو لەشکستەکانی ژیانی ئەو شاعیرە، لەڕووی دەمارگرژیی‌و پێنەگەیشتنی ڕەفتارو ئاکاریدا، بەتایبەت بۆ شاعیرێك کە بەدیدگایەکی نادیار لەناودەق ناسرابێت، ئەو سەرەتایە بەتەنیا داکۆکیکردن نەبوو لەشاعیرێك، کەڕەخنە لەسیستمێکی ئاکاری دەگرێت‌و دەیەوێت لەڕێگای شیعرەوە پەیوەندییە مرۆییە بچڕاوەکان چارەسەر بکات، بەڵکو هەوڵێکبوو لەناو گوتاری ڕەخنەیی، چونکە ئەو هاوڕابوو لەتەك ئەو بۆچوونەی (ریتشارد ڕۆتی) کەفەلسەفەی ئەمریکی دوای پراگماتیکی نەیتوانیوە ئاراستەی پرسیارەکانی خۆی بگۆڕێت، ئەو پرسیارانەی ئیتربوون بەپرسیاری ڕووکەش بۆدەق، ئەو پرسیارانەی لەئەمڕۆدا دەپرسن (ئەو دەقە لەتوانایدا هەیە چیمان پێ ببەخشێت؟ ئەو مانایانە چین لەناو دەق وەدەستی دێنین؟) ئەو جۆرە پرسیارانە لەجەوهەردا دەبنە بەربەست لەبەردەم خوێندنەوەی بەهێز، چونکە خوێندنەوەی بەهێز ئەوەی بەخەیاڵیدا نەیەت، ئەو پرسیارەیە کەبپرسێت "ئایا ئەو دەقە بەشێوەیەکی ڕاست پێشوازیی لێدەکرێت؟ لەبەرئەوەی لەبنەڕەتدا (دەیەوێت)بەشێوەیەکی خراپ‌و هەڵە پێشوازیی لێبکرێت"(14).

بۆچی بەشێوەیەکی خراپ؟ ئەو پرسیارە چەند وەك ڕاچەنینێك دەیبینین، بەڵام بلۆم خوێندنەوەی هەڵوەشاندنەوە کارەکان بە(بیرکردنەوەی خراپ)یان (ئاگایی خراپ) ناودەبات، ئەوەش بەلایەوە ئەو خاڵەیە کەئەوان دەتوانن لەسەری کۆکبن لەمیتۆدی هەڵوەشاندنەوەدا، دەنا جیاوازییەکی زۆر دەکەوێتە نێوانیان، تەنانەت لەو نموونانەی لەناو دەقەکانیان ئاماژەشی پێدەدەن، ئەگەر بەشێکی دیاری پرۆژە فەلسەفییەکەی (دریدا) لەسەر فەلسەفەی (هایدگەر) بنیات نرابێت، ئەوا هایدگەر لای بلۆم فەیلەسووفێکی دەرکراوە، لەوەدەچێت بیانوویەکی باشیشی هەبێت بۆ خولْقاندنی جیاوازی کۆنکرێتی، بەوەی چەمکی (خراپ) کەدەکرێت دریداو دی مان‌و هارتمان‌و میللەرو بلۆم بەیەکەوە کۆبکاتەوە، بەڵام ئەو چەمکە خاوەن یەك ڕەهەند نییە، ئەگەر لای فەیلەسووفانی وەك (هیگڵ، نیتچە، هایدگەر) سەیری بکەین، دەبینین هەریەکەی بەشێوازی جیاواز سەیری دەکات، ئەوەش

شەرعییەتێکی تەواوی پێدەدات بۆ قبووڵ نەکردنی هایدگەر، کە بادریدا پرۆژەیەکی فەلسەفییش لەسەر بنیات بنێت، بەڵام ئەو خرا پی بینینە وەك یەك نییەو رەهەندی جیاوازی هەیە.

ئەگەرچی بۆ رەخنەگرتن لەسێنتەرو هەڵوەشاندنەوە، هەمان تێڕوانینی (دریدا)ی هەیە بۆ دوورخستنەوەی دەق لەو شەڕانەی لەڕێگای رەوانبێژییەوە دەبنە مێژووی دەق، ئەو مێژووە لەبنەماوە رەتدەکاتەوەو هیچ نرخێك بۆ یادەوەریو گەڕانەوەی رەوانبێژی بۆ ئەو رابردووە بەهەند وەرناگرێت.

سەرباری جیاوازییەکانی، بەڵام زاراوە سەرەکییەکانی هەڵوەشاندنەوەی بەتەواوی رەت نەکردووەتەوە، بەتایبەت هەردوو زاراوەی (دەنگ/ئامادەبوون)(15)، کەمیکانیزمی سەرەکیی هەڵوەشاندنەوەیەو تیایدا رەخنەگرتن لەسێنتەرو گراماتۆلۆژیا لەڕێگای ئەو دوو زاراوەیە توانای خولقاندنی چەمکە فەلسەفییەکانیان دەبێت.

ئەوە وەك ئاماژەمان پێدا هاوکۆکبوونی نییە لەتەك ئەوانیتر، بەڵکو تا قووڵ ببنەوە جیاوازیی زیاترمان بۆ دەردەکەوێت، ئەگەر (دریدا) هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی دەقی فرۆیدی بدات، ئەوا (بلۆم) بە پێچەوانەی ئەو فرۆید بە پاڵپشتی خۆی دادەنێت بەتایبەت لەڕووی خوازەی پاڵنەرەکان (مۆتیڤاتیۆن) لەوەدەچێت لێرەدا پێویستمان بەڕەخنەکانی (دریدا) نەبێت لە (فرۆید)، ئەوەی بەلامانەوە گرنگ بێت ئەو جیاوازییەیە کەدەکەوێتە نێوانیان لەگەڵ بلۆم، ئەو جیاوازییەش لەسەر سامبونی یەکێکیان بەفرۆیدو وەلانانی لای ئەویترەوە نییە، بەڵکو بەگەورە سەیرکردنی ئەو فەیلەسووفەیە لەلای هەردووکیان، کەدریدا ئەو سیستمە فکرییەو دامەزراوەی نێو زمان هەڵدەوەشێنێتەوە، لەکاتێکدا "فرۆید بەنیسبەت بلۆمەوە یەکێکە لەمامۆستایانی رۆحەکان لەڕاڤەکردنی نوێو جەنگاوەرێکی سەرکێشیشە لەئیزافەو ماناکانی نەست، لەڕێگای میتۆدەکەیەوە توانیویەتی رووحێکی نوێ بەڕاڤەکاریی ببەخشێت"(16).

ئەوەش مانای وایە بلۆم وەك دریدا بایەخی بەلایەنی زانستیی لەدەقی فرۆیدیزم نەداوە، بەڵکو لەڕاڤەکردنی رووحەوە سەیری کردووە، کەئەوەش چەندە لەو لایەنە مانایەکی خرا پی فرۆید بێت، لەهەمان کاتدا خوێندنەوەو وەرگرتنێکی خرا پی بلۆمییە، کەئەوەش مەبەستی سەرەکیی خوێندنەوەکەیەتی، کە بەلایەوە "خوێندنەوە خرا پی نووسینە، نووسینیش خرا پیی خوێندنەوەیە"(17).

ئەوەش بووەتە هۆی ئەوەی هەڵوەشاندنەوەگەراکان بەکۆنەپەرست ناوی بەرن، کۆنەپەرستەکانیش وەك هەڵوەشاندنەوەگەرایەك ئاماژەی بۆ دەکەن، ئەوەش لای خۆی وەك کۆمیدیای ئەو دووبەرەیە سەیردەکات، کۆمیدیایەك بێ ئەوەی گوێی پێبدات، درێژە بەڕەوتە رەخنەییەکەی خۆی دەدات، کەهەڵوەشاندنەوە لای بووە بەڕەخنەگرتن لەڕابردوو، بەلایەوە رابردوو دەسەڵاتێکی خولقاندووە دەبێت ئەو دەسەڵاتە لەناوببرێتو بکوژرێت، ئەو پرۆسەی کوشتنی دەسەڵاتە لە پشت فرۆیدەوە ئەنجامدەدات، ئەوەش وایکردووە ببێت بەئۆدیبییەکی شەڕانی، هەستی شەڕانگێزیی بەسەر هەستی سێکسییدا زاڵبووە، چە پاندنو رق لێبوونەوە ئارەزووی گۆڕیوە، ئەو هێندەی غەریزەی کوشتنی باوك لەناوی دروستبووە، بەهیچ شێوەیەك پلانێکی نییە بۆ نوێنەرایەتیکردنی رۆڵی باوكو شادبوون بەقوربانی (دایك)، چونکە خەونی باوکایەتیی نییە هێندەی لەناو بیرکردنەوەو هێرشبردنو خۆئامادەکردنی بەردەوامە بۆ کوشتنی باوك.

بۆیە ئەو گرێ ئۆدیبییە چەندە لەبەرامبەر رابردوو لای گەورە دەبێت، هێندەیش بۆ رابردوو پراکتیزەی دەکات، ئەوەش لەو بۆچوونەی دەردەکەوێت "گرێو گرژییەکی سەرسوڕهێنەر هەیە لەنێوان شاعیران (بەهێزەکان) لەهەر لاساییکردنەوەیەکی شاعیریی، وەك لای شاعیرە سەلەفییەکان هەیە، ئەوانەی هەوڵ دەدەن هەر کاریگەرییەکیان هەبێت تا کارەکە بۆ بەرژەوەندیی خۆیان سەرەو نخون بکەن"(18).

هەڵوەشاندنەوەی دەق رێکخستنەوەی پەیوەندییە، رێکخستنەوەیەك وابەستەی چارەسەری رەخنەییە، تاوەکو ستراتیژی رەخنە سیماکانی دەربکەوێت، بەتایبەت لەڕووی پەیوەندیی خود بەشیعرەوە، کەدەبێت رەخنەگرتن لەسێنتەری دەقو هەڵوەشاندنەوەی ئاماژەکان بەرەو ئاستێکی جیاواز ببردرێت کە بە(خرا پی خوێندنەوە) ناوی دەبات، ئەوەش بەلایەوە "پەیوەندییەکی بەهێزە لەنێوان تاكو تێگەیشتنی هەستی لەلایەكو شیعر لەلایەکی تر، من نەهاتووم بۆ چارەسەری ئەو پەیوەندییە تاوەکو چارەسەرێکی ئاشکراکراو لەنووسینە رەخنەییەکانم بخەمەڕوو"(19).

ئەوەش تێگەیشتنێك بوو بە پێی مانا (ئارنۆڵد)ییەکە بۆ شیعر، ئارنۆڵد کەشیعری هاوواتاو یەکسان دەکردەوە بەئایین، لەو بڕوایەشدا بوو کاتێك دەڵێین (ئایینەکە مرد) بەواتای شیعر مرد، ئەو ساتە دڵنیادەبین لەدوارۆژی شیعر، چونکە بەهای راستەقینەی دەردەکەوێتو رۆحی شیعر پیرۆزدەبێت، چونکە چارەسەری بۆ پەیوەندیی نێوان شیعرو کۆمەڵگا دەخاتەڕوو، ئەو

مردنە كۆتایی هێنانە بەدەستەواژەی (شیعر ئاوێنەی كۆمەڵگایە)، بەمردنی شیعر ئەو ئاوێنەیە درزی تێدەكەوێت، تادواجار دەشكێت، لێرەدا شیعر هەر لە چەمكی (حەقیقەت)ی نیتچەییە دەچێت، كەبڕوای وابوو حەقیقەت ئاوێنەیەك بوو لەدەستی یەزدان كەوتە خوارەوەو شكا، ئەو شكانە پارچە پارچەبوونی ئاوێنەیە بەمانای فرە ئاوێنەیی جیاوازە، ئەو ساتەیش بەهای راستەقینەی شیعر دەردەكەوێتو دەتوانرێت لەو رێگایەوە ئاستی تواناو سیستمی رێكخەر سەر لەنوێ بنووسرێتەوە، دیارە وەرگرتنەوەی ئەو مانایە، ئەو واتایە ئادات بەدەستەوە كە(بلۆم) رەخنەی لە (ئارنۆڵد) نەبوو، بەڵكو بە پێچەوانەوە رەخنەیەكی زۆری لەمیتۆدو شیعرەكانی هەبوو، تەنانەت شیعرەكانی بە نموونەی شاعیری لاواز ناودەبرد، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا تێگەیشتنی بۆ شیعر هەوڵێكو زەمینەیەك بوو بۆ قۆناغێكی تر، ئەگەرچی ئەوەش لای ئەكادیمییەكان بوو بەژێرخانێكی نەگۆڕ، ئەوەش ئەو رابردووەی سەلەفییە كەبلۆم بەگژیدا دەچێتەوە. دیارە ئەو رەخنەو بەگژداچوونەوەیە كەهەڵوەشاندنەوەی سیستمی رێكخەرو گوتاری دەق لەودیو ئاگاییەكی تەئویلییەوە وێنای ستراتیژ دەكات، بەمانای لای بلۆم ستراتیژی هەڵوەشاندنەوە بووە بە(ستراتیژیی هرمنیۆتیكا)(20).

ئەوەش رەخنەگر دەكاتەوە بەنووسەر، بەمانای كاتێك بلۆم دەقی شیعریی هەڵدەوەشێنێتەوەو سیستمی شیعر لەنێو دەق لەیەك جیادەكاتەوەو بونیادەكان لەبەریەك هەڵدەوەشێنێتەوە، ئەوساتە خۆی رۆڵی رەخنەگر نابینێت، بەڵكو دەبێتەوە بەشاعیرێك، ئەوساتەش "ئاگایی هرمنیۆتیكی دەگەرێتەوە بۆ شاعیر، لەتواناماندایە ئەوەش بڵێین: كەبلۆم كاردەكات لەتەك ئیدراكی هرمنیۆتیكی بۆخودی شیعر، لەبەرئەوەی شاعیرەكە-شاعیرە لەناو شیعر-نەوەك كەسێكی بایۆگرافی بێت"(21).

بەواتای سەر لەنوێ دەق وەك رووبەرێكی نەنووسراو دەنووسێتەوە، ئەوەش دۆزینەوەی نێوان بونیادەكانە، خوێندنەوەی ئەو سیستمە نەخوێنرایەوە، كەسیستم وایكردووە بەهۆی سەپاندنی گوتار، تەنیا گوتاری نووسراو بخوێندرێتەوە، نووسراو توانای نوقمكردنی خوێنەری هەیە لەناو رەوانبێژیی زمان، كەدیارە خوێنەریش ئارەزووی نوقمبوون دەكات، بەڵام ئەوە خوێنەری شاعیرە نایەوێت نوقم بێت، بەڵكو بەئاگاییەكی تەئویلییەوە گومان لەدەق دەكات، بۆیە تەئویلی رەخنەگر ناودەنێت "لێرەدا هیچ تەئویل كارییەك نییە، بەڵكو تەنیا خراپیی تەئویلەكان هەیە، ئەوەش وادەكات هەموو رەخنەكان ببن بەشیعرێكی پەخشانی"(22).

بەواتای هەڵوەشاندنەوە دەبێت بەخوێندنەوە، خوێندنەوەیەكی جیاواز، كەبەهۆی لێكنەچوون بەتەئویلی خراپ بۆ خوێندنەوە، ئەوەش نووسینەوەی دەقە، بەڵام نووسینێك دەكرێت لەجەوهەردا خراپ بێت، بۆیە خوێندنەوەش پرۆسەیەكی خراپە، بەو تێڕوانینەش بلۆم توانیی جیاوازیی لەناو هەڵوەشاندنەوە بەتەواوی بیسە پێنێت، كەجیاوازیی لای (دریدا) ستراتیژێكی سەرەكی هەڵوەشاندنەوەیە.

پەراوێزو سەرچاوەكان:

1-ئەوگرووپە وا دەیانڕوانییە رەخنە كە پیشەسازییەكی دەستكاری بێت بۆ خوڵقاندنی هەنگاوەكان، بۆیە وەستانی (هارتمان) بەڕووی رەخنەی باو بووە جێگای رەزامەندییان.

2-التفكيكيه النظريه والتگبيق، كريستوفر نورس، ترجمه (رعد عبدالجليل جواد)، دار الحوار-سوريا-الگبعه الپانيه، 1996، ص99.

3-هەمان سەرچاوە، ص101.

4-أخلاقيات القراوه، جى. هيليس ميللر، ترجمه (سهيل نجم)، دار الكنوز الادبيه-بيروت، 1997، ص28.

5-التفكيكيه النظريه والتگبيق، كريستوفر نورس، هەمان سەرچاوەی پێشوو، ص99.

6-أخلاقيات القراوه، جى. هيليس ميللر، هەمان سەرچاوەی پێشوو ، ص63.

7-هەمان سەرچاوەی پێشوو، ص80.

8-پێویستە (مەعریفەی دەق)و (وتراوی دەق) بەیەك مانا راڤە نەكەین، بەڵكو دوو چەمكی تەواو جیاوازن، وتراوی دەق پەیوەندیی بەو گوتراوانەوە هەیە كەڕاستەوخۆ زمان دەیخاتە روو، هەرچی (مەعریفەی دەق)ـە، پەیوەندیی بەنەوتراوەوە هەیە، ئاستی مەعریفیی دەق كەقسەی لەبارەوە دەكاتو پەیوەندیی نەوتراو بەو چەمكانەی كەتوانای گەیشتنە نهێنیو دەرخستنی ئەو گوتارە نەبینراوەی هەیە كەگوتارێكی ئەبستمۆلۆژییە، ئەوەش تەنیا لەڕێگای تەئویلكردنی زمانو كرانەوەی زمان، رەخنەگر دەگەیەنێت بەنهێنیی ئەو سیستەمو رێكخەرانەی كە لەناو زمان شاردراوەن.

9- پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکەین دی مان سەرەتا لەژێر کاریگەریی (فینۆمینۆلۆژیای) هۆسرەل دەستی بەکاری رەخنەیی کرد، بۆیە لەکارەکانی دواتریشیدا لەناو (مەعریفەی دەق)ەکانی، ئاگاییەکی هۆسرەلی، لەناو مەعریفەی دەق ئامادەبوونی هەیە.
10-سەبارەت بەتێڕوانینی (ولیەم رای) کەڕوانینێکی رەخنەییە لە (دی مان)و چەند تۆمەتباری دەکات بەومەعریفە پێشینەییە، هێندەیش بەرەخنەگرێك ناوی دەبات کەتووشی موفارەقەی سەیر هاتووە، ئەو سەرنجانەش بەهەر رووپەك راڤەبکرێت، پێویستیی بەتێڕامان و لێوردبوونەوەیە، بەلام لەبەرئەوەی باسەکەی ئێمە لەو چوارچێوەیە شوێنی نابێتەوە، ئەگەر بەناچاریش بێت دەبێت جێی بهێڵین، بەلام ئەوەی پێویستیی بەئاماژە کردن بێت، کەبۆخۆم بەئیلتیزامێکی ئاکاریی دەزانم ئەویش ئەوەیە کەناکرێت ئەو کتێبەی (رای) وەك سەرچاوەیەکی نێگەتیڤ سەیر بکەین، بەڵکو ئەو بۆچوونەی پێشوو کەهاونزیکیی (دی مان) لە(بارت و فیش) بەدوای خوێندنەوەی ئەو کتێبە لامان دروستبووە کەدەکرێت بۆ کاتی پێویست خوێنەر بۆی بگەڕێتەوە، بڕوانە: المعنی الأدبی، ولیم رای، ترجمە (د.یوئیل یوسف عزیز)، دار المأمون، بغداد، 1987، ص208-237.
11-العمی والبصیرە، بول دی مان، ترجمە (سعید الغانمی)، المجمع الپقافی-أبوڤبی، 1995، ص114
12-مەبەست لەزاراوە سەرەکییەکانی هەڵوەشاندنەوەیە کە(دریدا) بەکاریان دەهێنێت، کەئەوانیش خۆیان دەبیننەوە لەو زاراوانە "گراماتۆلۆژیا، لۆگۆس، سێنتەر، جیاوازیی، فرەیی، دەنگ".
13-العمی والبصیرە، بول دی مان، ترجمە (سعید الغانمی)، المجمع الپقافی-أبوڤبی، 1995، ص183.
14-الهرمنیوگیڤا والتفکیك، جمال العمیدی.، الأقلام، العدد (1-4)، 1997، ص17.
15-لای (دریدا) بووە بەسەرچاوەی نووسینی چەندین کتێبی فەلسەفی، دیارترینیان (الکتابە والأختلاف)، (مواقع)، (صیدلیە أفلاگون).
16-التفکیکیە النڤریە والتگبیق، کریستوفر نورس، ترجمە (رعد عبدالجلیل جواد)، دار الحوار-سوریا-الگبعە الپانیە، 1996، ص127.
17-الهرمنیوگیڤا والتفکیك، جمال العمیدی.، الأقلام، العدد (1-4)، 1997، ص14.
18-التفکیکیە النڤریە والتگبیق، کریستوفر نورس، ترجمە (رعد عبدالجلیل جواد)، دار الحوار-سوریا-الگبعە الپانیە، 1996، ص121.
19-حوار مع الناڤد هارولد بلوم، ترجمە (د.محمد درویش)، الأقلام، ئایار-حزیران 2000، ص70.
20-نووسینێکی ترمان تەرخانە بۆ ستراتیژی هرمنیۆتیکی، بۆیە لێرەدا نەگەڕاوینەتەوە بۆ هرمنیۆتیکای بلۆم، بۆ کاتی پێویست، دەکرێت خوێنەر بۆ ئەو سەرچاوەیە بگەڕێتەوە: ستراتیژی هرمنیۆتیکا/نیهاد جامی/گۆڤاری ژیار، ژمارە 4.
21-مفارڤە الحداپە، هارولد بلوم/دیفید کوزنزهوی، ترجمە (خالدە حامد)، ئافاق عربیە، العدد (7-8)، 2001، ص84.
22-هەمان سەرچاوە، لا85.